

Ekonomisk politik och den dolda sektorn

Feige tar för lätt på de negativa sidorna av en växande dold sektor, menar Erik Lundberg i sin kommentar. Att hejda sektorns tillväxt är ett centralt ekonomiskt-politiskt problem. Kanske ska vi utfärda licenser för aktiviteter i skattefria enklaver för moraliskt handikappade? □

Feiges artikel är enligt min mening enormt stimulerande, främst därför att han tar upp ett stort och av ekonomer försummat problem, nämligen hur och i vad mån växande, i nationalinkomststatistiken icke registrerade aktiviteter betyder grov missvisning i officiell statistik av produktionsutveckling, inflation och arbetslöshet. Feige är säker på att detta är fallet och i sådan grad att dessa felmätningar leder till felbedömningar av kristillståndet och allvarliga misstag inom den ekonomiska politiken. "Den sociala termometern visar systematiskt fel."

För USA skulle sålunda 1970-talets uppseendeväckande stagnation och allvarliga retardering av produktivetsutvecklingen till stor del vara en myt. Denison's *mystery* (se *Ekonomisk Debatt* 5/80) upplöses till stor del om denna förklaring accepteras. Stagflation finns visserligen, men allvaret i sjukdomsbilden har överdrivits i hög grad, eftersom Feige anser sig kunna visa att stagflationsfenomenet (mätt som summa inflationstakt och arbetslöshetsprocent) är nära korrelerat med utveckling och variationer i storleken av den icke registrerade sektorn, dvs närmast den monetära delen av denna.

Vad som här främst skall diskuteras är konsekvenserna för den ekonomiska politiken av att den löpande statistiken över produktion, prisutveckling och arbetslöshet blir missvisande. Enligt Feige har missvisningen under 70-talet medfört systematiska prognosfel, som lett till att

stabiliseringspolitiken tenderar att bli för expansiv. Denna *bias* framkallar extra inflation (inom den registrerade sektorn) och eventuellt höjda skatter (för att täcka ökade statsutgifter). Det blir på det viset fråga om en *viscious circle*, som tenderar att skärpa stagflationsproblematiken och framkalla det sjukdomstillstånd som kanske inte fanns från början.

Är 70-talets låga tillväxt en myt?

Själv tror jag att Feige förstorar och överdramatiserar problematiken. Men han gör det med skicklighet, entusiasm och välutvecklad fräckhet. Hans metodik att bygga på "de monetära spåren" för att finna storlek och utvecklingstakt hos aktivitetsvolymen inom den icke registrerade monetära sektorn måste vara enormt osäker om än aldrig så sofistikerad. Det finns bland amerikanska ekonomer stor skepsis till Feiges resultat (tex hos Denison och Modigliani). Men ändå är det inget tvivel om att Feige behandlar frågor av största vikt – och detta gäller i hög grad även Sverige.

Tänk om det här i Sverige också är fråga om grova statistiska missvisningar, om "grassmanska effekter" på andra områden än vad gäller betalningsbalansmätningar! Vi har redan fått påminnelser om nationalinkomststatistikens inneboende osäkerhet genom en uppräknig av utvecklingstakten för 70-talet med 0,5 procent per år. Med feigeska fräckisar kunde man kanske hävda att uppräknigen – med hänsyn tagen till en stor och vital dold sektor – egentligen borde vara ytterligare en procent. Retarderingen i utvecklingstakten skulle därmed till stor del vara en myt (man skall inte jämföra med 60-talets exceptionellt gynnsamma betingelser). Då framstår 1974–76 års expansiva politik som än mer inadekvat, liksom kanske också oron för att industriproduktionen 1980 inte såg ut att ens nå tidigare toppnivå (1974). Sett från stabiliseringspolitisk synpunkt skulle den grassmanska kritiken (att den alltför restriktiva politiken 1977–78 berod-

de på systematisk överskattning av bytesbalansens underskott) gå i konflikt med en felorientering på grund av en underskattning av totala aktivitetens volymer. Bristen på balans inom den svenska ekonomin skulle emellertid överskattas i bägge dessa hänseenden. Men enligt min uppfattning ger Feiges typ av analys en mindre adekvat problemställning för prövning av svensk ekonomisk politik.

Kapacitetstaket

En fundamental fråga för oss gäller hur samhällsekonomin *tillgångssida* ur kapacitetssynpunkt ser ut, hur den förändrats under 70-talet. Många ekonomer — liksom jag — trodde att det fanns en betydande reserv av outnyttjade resurser åren 1976–78. Trendkalkylerna pekade på ett betydande gap mellan aktuell och potentiell produktion (sk McCracken-gap), produktiviteten stagnerade till följd av dåligt utnyttjande av arbets- och kapitalkapacitet. Men nu är vi ytterst osäkra på denna typ av beräkningar; erfarenheterna från den begränsade konjunkturuppgången 1978–80 tyder på att produktionen på många håll slog "huvudet i taket" (brist på arbetskraft och annan produktionskapacitet på olika områden), och detta trots att industriproduktionen knappt nådde upp till föregående topp.

Vi kan lätt räkna upp en rad förklaringar till detta fenomen ("produktionsfunktionens låga elasticitet") genom att hänvisa till ett antal "struktursjuka" branscher, bristande rörlighet hos arbetskraften, regionala snedfördelningar m m. Och så pekar vi på en dålig "incitamentstruktur" (forfarliga ord) med alltför solidarisk lönepolitik, höga marginalskatter och alltför låg lönsamhet. Det blir mycket löst funderande och tyckande omkring dessa förklaringsfaktorer. Tacka vet jag Feiges ekonometriska preciseringar!

Så kan man tillägga att bakom denna brist på resurser (i vidaste mening) kan på en del punkter i obestämbart grad ligga ett sug till en rad andra aktiviteter, som hör till den icke registrerade eller dolda sektorn. Vi vet att de höga marginalskat-

terna (inklusive arbetsgivaravgifter, direkta skatter och moms) i summa på 80–90 procent lockar till *do it yourself*-aktiviteter liksom till alla sorters betalade men kvittolösa prestationer.

Man kan ha olika värderingar av dessa tendenser. Sverige lär ha internationellt rekord i ledighet (av alla slag) per sysselsatt. Då är det bra att tiden i betydande grad utnyttjas för produktivt arbete för en själv och för andra, ibland kanske effektivt och relativt billigt som Feige hävdar. Det är med hänsyn till skatteincitamenten naturligt att denna process sker i växande skala, en *learning process*. Nordal Åkerman och gröna vågens ideologer skulle kunna hävda att ifrågasvarande utveckling kan hälsas som en väg mot småskalighet, personligt arbetsengagemang, insatser som ger arbetstillfredsställelse, utnyttjar hantverkskicklighet, tränar i risktagande. Prestationer blir utförda som annars inte skulle komma till stånd. Man kan dra en parallell med 30-talets fina utveckling av "levebrödsföretag" (Dahmén), som yrkeskickliga och initiativkraftiga arbetslösa startade.

De negativa effekterna bör belönas

Vi ekonomer reagerar i allmänhet negativt, bla därför att denna dolda sektor växer och blir stor på grundval av systematisk felfunktionering av marknadssystemet, med orimligt lågt pris på ledig tid. Det är därför fråga om allvarliga snedvridningar i resursanvändningen med åtföljande effektivitetsförluster. Skatte- och avgiftsfriheten (skatteskojet) medför en våldsam samhällsekonomisk felräkning, innebärande subventionering av ifrågasvarande aktiviteter. Därtill kommer störningseffekter på den reguljära sektorn både via konkurrens på olika villkor och direkt undandragande av resurser. Vi vet att sådana störningar är allvarliga på olika specialområden (tex måleriarbeten, restaurangnäringen, bilreparationer osv), men det är tills vidare omöjligt att bedöma storleken av totala effekter på produktion och produktivitet inom den reguljära sektorn.

Det är sannolikt att tryck och störningar från den hemliga sektorn är i växande. Det finns starka incitament och processer är kumulativ. I bedömning och värdering skall även fördelningsideologiska och moraliska synpunkter tas med. Växande grupper (men tills vidare minoriteter) av löntagare och företagare inom alla inkomstlägen tar del i spelet och vållar nya och osolidariska inkomstolikheter. Skattemoralen undergrävs samtidigt som förtroendet för staten reduceras.

Det synes mig som om Feige tar för lätt på de negativa sidorna av en växande hemlig sektor. Han ser problemet mer ur en positiv synvinkel – krisen och stagflationen är inte alls så allvarlig som den missvisande statistiken ger sken av. Men jag vill som många andra lägga tyngdpunkten på de negativa effekterna. Det är kanske fråga om en växande kraftsvulst i samhällskroppen. Lockande möjligheter till goda skattefria inkomster bidrar till en kumulativt växande felfördelning av resurser och bidrar i obestämbar grad till produktionstillgångarnas brist på elasticitet. Det centrala ekonomisk-politiska problemet gäller därmed

hur vi kan hejda den dolda sektorns tillväxt.

Svaren blir gärna floskler i stil med: det gäller att mobilisera resurserna för produktiv användning, att skapa en adekvat "incitamentstruktur" genom att sänka skatterna, särskilt de direkta, och inte minst att höja samhällsmoralen på grundval av ett rättvisare samhällssystem. Sådant låter sig sägas. Men jag tror inte det hjälper märkbart att överföra skattebelastningen från direkta till indirekta skatter. Incitamenten kommer från den totala skatteandelen. Inte heller tror jag att vår totala skattebelastning kommer att kunna reduceras väsentligt – även om jag inte är lika säker som tidigare på trösten att "vi i dag kan fröjda oss åt att i alla fall ha lägre skatter än i framtiden". Det är dock möjligt att fortsatt skattedemoralisering och tillväxt av den dolda sektorn till slut framtingar både skattereduktioner, privatisering av offentliga tjänster och hårdare kontroller. En radikalt annorlunda väg i god svensk stil skulle gå ut på licensiering av aktiviteter inom skattefria enklaver för "moraliskt handikappade"!

*Erik Lundberg**

* Erik Lundberg är professor emeritus i nationalekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm.